

Antikens Rom – ett föredöme?

En fördel med coronakrisen är att karantänen öppnar möjligheter att städa i bokhyllorna. Denna syssla visade sig emellertid kräva oanad disciplin från min sida. Rätt som det var blev frestelsen att bläddra i någon gammal klassiker mig övermäktig. Och så blev det inte mycket städning. Det blev i stället ett djupt tillfredsställande tillfälle att återknyta bekantskapen med tänkare som fortfarande har åtskilligt att säga oss. Edward Gibbons *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*

(*Romerska rikets nedgång och fall*) (1786–1789) är ett bra exempel.

Gibbons beskrivning av orsakerna till det antika Roms fall har fått generationer av efterkommande historiker, statsvetare och politiker att ge sina egna tolkningar, vilka ibland kan säga mer om deras samtid än om det antika kejsardömet sammanbrott. Det talas än om att fallet orsakades av barbarernas invasion, än om att skälet till undergången var försvagande faktorer som omoral, homosexualitet och feminisering. Några

Horatiernas ed, oljemålning av Jacques-Louis David från 1784, uppvisande den romerska republikens yttersta dygder. Musée du Louvre. Foto: Wikimedia Commons.

tänkare menar att det kanske inte ens handlade om ett ”fall”, utan snarare om en naturlig övergång till en ny tid. Andra tror att alla stora imperier med historisk nödvändighet måste falla och lyfter ett varnande finger mot den nutida, i huvudsak västliga, värld, vars demokratiska statsskick och åsiktsfrihet i snabb takt utsätts för brutala angrepp. På dagspressens ledar- och kultursidor har skribenter under senare tid sett likheter mellan dåraktiga kejsare i det antika Rom och självtillräckliga ledare i vår nutida värld.

Åsikterna om betydelsen av Roms (läs Västroms) fall skiftar sålunda, och denna historiska händelse är uppenbarligen dunkel och tänjbar nog för att ständigt anpassas till dagsaktuella behov.

I boken *Are we Rome?* (2007) tar Cullen Murphy fasta på just det romerska rikets sammanbrott och gör reflektionen att likheten med den politiska bankrutt som hotar dagens USA ger stor anledning till oro. Man kan ana vad han skulle sagt om de närmast statskuppliknande händelser som följt på det amerikanska presidentvalet 2020. Den brittiske författarkollegan och historikern Niall Ferguson följer i sin *Civilization: The West and the Rest* (2012) samma tankelinje. Han hänvisar till Gibbons verk som berättar om västvärldens kollaps under antiken och konstaterar att orsakerna till Roms fall har tydliga motsvarigheter i vår tid. Hotet om en ny kollaps i västvärlden är verkligt, understryker han, och måste tas på allvar.

TANKAR KRING DET ROMERSKA RIKETS UPPGÅNG

Under lång tid har dock intresset för antikens Rom fokuserats på rikets uppgång, inte på dess fall. Den romerska civilisationen sågs som en av mänsklighetens höjdpunkter. Det var framför allt Livius glorifierande berättel-

ser om republiken som under flera hundra år kom att prägla synen på det romerska samhällets betydelse och värdegrund. I Livius skrifter framträder Mucius Scaevola, som sticker sin hand i öppen eld för att demonstrera sin oräddhet inför den etruskiske fiendekungen Porsena. Här skildras den hjältemodige unge officeren Horatius Cocles, som tillsammans med två kamrater lyckades hindra Porsenas trupper från att via en bro ta sig in i Rom. Här hyllas Lucretia, som tog sitt liv efter att ha våldtagits av sonen till kungen av Rom och därigenom beredde vägen för kungadömet fall och införandet av republik. En annan inspirerande figur är konsuln Lucius Cincinnatus, som, efter att han påtagit sig rollen som diktator och 458 f.Kr. slagit tillbaka en hotande invasion av Rom från folken i sydöst, genast återgick till ett stilla liv på sin lantgård.

Det var sådana berättelser som befäste synen på romerska dygder – självuppooffring, mod och lugn beslutsamhet. Den romerske poeten Vergilius skildrade dessa egenskaper i ett av den antika litteraturens största verk, *Aeneiden*, i vilket han, med Homeros *Iliaden* och *Odysséen* som förebild, på skönt sjungande hexameter skildrar den trojanske flykten Aeneas irrfärder. Detta drama skrevs under kejsar Augustus tid, och Vergilius låter guden Jupiter utlova evig dominans åt Rom med orden ”Jag har gett romarna makt utan begränsningar”.

DEN ROMERSKA REPUBLIKENS BAKSIDOR

Men den gängse idealiserade bilden av Rom som hemvist för ädelmodiga människor, präglade av stoicism, politisk visdom och bländande talekonst, ifrågasätts av författarna till flera under 2000-talet publicerade böcker.

I sin bok *The Romans and Their World* (2016) kondenserar Brian Campbell tolv år-

Lucrècia morta, marmorskulptur av Damià Campeny
i Estrany från 1804. Foto: La Llotja de Barcelona via
Wikimedia Commons.

hundraiden av romersk historia på knappa tvåhundrafemtio sidor. Han inte bara betvillar sanningshalten i de berättelser som skildrar Roms utveckling, utan hävdar att de värden som dessa myter ansetts ge uttryck för är tvivelaktiga. Roms expansion som så har förhärsligats av Livius var, menar Campbell, ingenting annat än ett framgångsrikt kriminellt företag som innebar folkmord och skövling, baserat på oinskränkt krigiskt maktbegär.

Makten visade sig i form av ständiga krig med folk runt Medelhavet som på ett eller annat sätt ansågs ha utmanat Rom. Bland dessa blodiga härtåg intog de puniska krigen mot Karthago på 200-talet f.Kr. en särställning. Under ca 100 års drabbningar döddes på båda sidor hundratusentals soldater. Striderna, som utkämpades samtidigt som de makedoniska krigen på en annan front, ledde till Karthagos utplåning och till romersk hegemoni i Medelhavet.

Den traditionella bilden av romarnas ädla karaktär solkas rejält av det barbari som legionerna uppvisade på slagfälten. Den grekiske historikern Polybios, som var ögonvittne till flera av krigsföretagen, beskriver i kväljande detalj hur en romersk befälhavare ger soldaterna order att skoningslöst slakta allt och alla som påträffas vid liv, oavsett kön och ålder, inklusive växande grödor, boskap och husdjur.

Under 50-talet f.Kr. införlivade Gaius Julius Caesar större delen av Västeuropa med romarnas välde. Caesar skrev en propagandaskrift om striderna med galler, germaner och andra, med titeln *Commentarii de bello gallico*, som vållat många latinstudenter åtskilligt lidande. Han beskriver kallt och lidelsefritt de romerska legionernas massmord på olika folkgrupper i syfte att metodiskt utrota stammarna, bränna deras byar och förstöra deras åkrar.

Författaren Garry Wills kommer i sin bok *Rome and Rhetoric* (2011) till slutsatser som påminner om Campbells, men från en annan utgångspunkt, nämligen Shakespeares *Julius Caesar*. Han påpekar att Shakespeare inte bara beskriver den ädelmodige Brutus som är beredd att offra sitt liv för friheten. Wills understryker att Shakespeare också skildrar den cyniske Antonius, som för att befästa sin maktställning skapar och underhåller den okritiska massans bitterhet. Den store dramatikern från Stratford var, menar Wills, klarsynt nog att genomskåda de romerska ledarnas påstådda strävan efter heder och ära, vilken i verkligheten byggde på kallblodighet och krigiska maktanspråk.

DESSA TOKIGA KEJSARE

Några av antikens historiker, som Suetonius och Tacitus, har gett oss detaljrika bilder av kejsartidens tygellöshet och tyranni. Ledarskapets förfall kom efterhand att betraktas som huvudförklaring till det glansfulla Roms slutliga öde. Men moderna historikers ifrågasättande av den traditionellt polerade bilden av den romerska civilisationen omfattar intressant nog också de antika kollegornas tendens att svartmåla och tokförklara dessa kejsare.

Folket hurrade när Germanicus tjugofyra-åriga son Gaius besteg kejsartronen. Också soldaterna gillade honom, alltsedan han som barn gick omkring i arméns läger, iklädd en enkel uniform. De kallade honom Caligula, ”den lilla stöveln”.

Caligula framstår i hävderna som ett vidunder av elakhet. Hans favorituttryck sägs ha varit *Oderint dum metuant*, ”Må de hata, blott de frukta!” Han drack drinkar med pärlor upplösta i ättika och åt maträtter garnerade med guldlov. Han gjorde om delar av sitt palats till bordell och hade

Vercingetorix kapitulerar inför Julius Caesar, oljemålning av Lionel Royer från 1899, som visar när Vercingetorix överlämnar sig till Julius Caesar efter förlusten vid Alesia 52 f.Kr. Foto: Wikimedia Commons.

incestuösa förhållanden med sina systrar. Under gladiatorspelen brukade han, när det var som hetast mitt på dagen, låta dra undan solskyddet på Circus och förbjuda alla att lämna sina platser. Han gjorde anspråk på gudomlig status och planerade att slå huvudet av alla gudastatyer i staden och sätta dit avbildningar av sitt eget i stället. Listan över hans illgärningar blir desto mera imponerande, när man betänker att hans period som kejsare bara omfattade fyra år.

I sin bok *Caligula* (2003) gör den tyske historikern Aloys Winterling en politisk analys av det tidiga romerska kejsardömet. Han konstaterar att den beundrade kejsar Augustus hade lyckats göra slut på århundraden av

förödande inbördeskrig och genom stor politisk skicklighet undvikit att stöta sig med de välbeställda medlemmarna av senaten. Den nyttillträdde Caligula för sin del uppdagade snart bland dessa aristokrater konplotter som syftade till att störta honom. Han insåg att han inte skulle kunna mäta sig med Augustus när det gällde att stryka senatorerna medhårs, och beslöt därför att i stället förödmjuka sina dolska fiender och inpränta i dem deras ställning som kejsrerliga undersåtar. Det är mot denna bakgrund, hävdar Winterling, som man skall se Caligulas idé att göra sin häst Incitatus till konsul. Han ville förlöjliga aristokraterna i senaten, vilkas högsta karriärmål var just konsulämbetet.

Caligula, romersk byst. Ny Carlsberg Glyptotek, Köpenhamn. Foto: Wikimedia Commons.

Caligula var inte galen, han var enligt författaren en slug och medveten politiker.

Det kan tyckas svårt att överträffa historierna om Caligulas vilda leverne, men det porträtt av kejsar Nero som vållastigt tecknas av Tacitus och Suetonius visar en diabolisk skurk av unikt format. Bland denne tyranns många grymma drag har emellertid nutida forskning funnit ett och annat, som något balanserar hans påstådda ondska. Som exempel framhävs hans radikala och närmast moderna stadsplanering av Roms förslummade kvarter efter den brand som förstört stora delar av staden (och som han kanske inte heller bar ansvar för trots allt).

Vid en resa i Grekland sägs Nero ha uppträtt som sångare vid teatrar och som deltagare i de olympiska spelen. Föga förvånande förklarades han som mästare i både

sång och brottnings. Efter att han i triumf återvänt till Rom, nåddes han av beskedet om en resning mot honom. När också hans livgarde, pretorianerna, tagit motståndarnas parti, flydde Nero till en villa utanför Rom, där han befallde en trogen slav att gräva honom en grav och därefter hjälpa till med att ränna en dolk genom sin ägares hals. Innan han dog, hann Nero emellertid, enligt Suetonius, utropa: *Qualis artifex pereo!* - "Vilken konstnär går inte i mig förlorad!" Sådan självbelåtenhet hos en tretiotvårig härskare i dödsögonblicket kan väl möjligen tyda på ett drag av mänsklig svaghet.

På nyårsafton 406 korsade barbarerna Rhen. De lade under sig det ena området efter det andra i det vittrande kejsardömet och vände aldrig tillbaka. Fyra år senare intog visigoterna själva Rom. Deras plundring blev dödsstötten för det västromerska riket som maktfaktor. Kejsare fanns visserligen kvar några decennier till men bara som maktlösa marionetter i händerna på germanerna. År 476 upphörde det romerska kejsardömet att existera i och med att den germanske generalen Odovakar struntade i att utse någon ny kejsare efter den obetydliga Romulus. Det mäktiga Roms sammanbrott var fullbordat.

De tillrättalagda, ofta överdrivna och ibland uppenbart påhittade, bilderna av antikens Rom handlar i huvudsak om de rika och mäktiga, vilka utgjorde mindre än en halv procent av kejsardömetets befolkning om drygt 50 miljoner. Om den osynliga massan, dess maktlöshet och slit, finns att läsa i Robert Knapps bok *Invisible Romans* (2011), som ger liv åt vanligt folk – fria borgare, slavar, prostituerade och gladiatorer. Den stad som skildras är överbefolkad, kaotisk och smutsig, långt ifrån det

konstnärliga överdåd och mytiska arv från antiken som attraherar dagens turister. Den eviga staden utgör förvisso fortfarande en lockelse för nutida resenärer, men är tveksamaktig som historiskt föredöme.

LÄSTIPS

Brian Campbell, *The Romans and Their World: A short introduction*, New Haven, Yale University Press, 2016.

Niall Ferguson, *Civilization: The West and the Rest*, London, Penguin Books Ltd, 2012.

Robert Knapp, *Invisible Romans*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 2011.

Garry Wills, *Rome and Rhetoric: Shakespeare's Julius Caesar*, New Haven, Yale University Press, 2011.

Cullen Murphy, *Are we Rome? The fall of an empire and the fate of America*, Boston &

New York, Houghton Mifflin Company, 2007.

Aloys Winterling, *Caligula: eine Biographie*, München, Beck, 2003.

Suetonius, *Kejsarbiografier* (svensk översättning av Ingemar Lagerström), Stockholm, Wahlström & Widstrand, 2001.

Isak Hammar, "Det ständiga fallet. Romarrikets fall som politisk resurs i samtiden", *Statsvetenskaplig tidskrift* 117:3, 2015 (ss. 451–468).

Sten Niklasson är författare och föreläsare. I tidigare faser av sitt yrkesliv var han diplomat och bland annat ansvarig i regeringskansliet för Sveriges tekniskt-vetenskapliga förbindelser med Kina.

Medusa väntar på prenumeranter!

Prenumeration	270 kr/år
Student inom Sverige	170 kr/år
Lösnummer	75 kr/st
Skolor och bibliotek	360 kr/år
Utanför Sverige	340 kr/år
Stödprenumeration	500 kr/år
Årgångar 1980–2016	100 kr/år
Årgångar 2017–	260 kr/år

Betalning sker antingen till:
Plusgiro 17 60 16-4, portot är inkluderat.

Eller:

☺ Ange namn + adress samt vad du betalar för.
Rym inte allt, mejla till
info@tidskriftenmedusa.se

